

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ ЯК ІННОВАЦІЙ- НА СКЛАДОВА РИНКУ УКРАЇНИ

Розглянуто проблему приватизаційних процесів та змін у структурі власності, які мали місце протягом останніх десяти років і призвели до перебудови економічних відносин та зміни суспільно-політичного ладу в державі.

Ключові слова: державна власність, трансформація, процес, розвиток, капітал, ринок, майно, структура, систематизація.

Рассмотрена проблема приватизационных процессов и изменений в структуре собственности, которые имели место в течение последних десяти лет и привели к перестройке экономических отношений и изменению общественно-политического строя в государстве.

Ключевые слова: государственная собственность, трансформация, процесс, развитие, капитал, рынок, имущество, структура, систематизация.

The author looks into the problem of privatization processes and transformations in the property structure, which took place over the last ten years and led to the restructure of economic relations and changes in the country's sociopolitical order.

Key words: government property, transformation, process, development, capital, market, assets, structure, systematization.

Економічна історія ХХ ст. свідчить про те, що практично всі країни більшою чи меншою мірою, за допомогою конкретного обґрунтування використовували державну власність для розв'язання складних проблем суспільного життя. Нації сильні і слабкі, соціалістичні і капіталістичні вдавалися до цього інституту, щоб скоригувати соціальні та економічні процеси. Спостерігається симптоматичний факт: суспільства з різними соціально-економічними, політичними, ідеологічними режимами, як виявилось, схожі в плані використання можливостей держави як власника. Навіть приватизаційні процеси, які обмежують економічні функції держави, мали місце і в країнах, що визнані лідерами капіталізму, і в країнах периферійного капіталізму, і в колишніх соціалістичних країнах.

Трансформація власності у державі – складний процес, який торкається всіх сторін суспільного життя. Над розв'язанням цієї проблеми працюють вчені, спеціалісти наукових і державних установ. Серед них О.О. Беляєв, В.Д. Базилевич, А.Г. Прохоренко, В.Я. Бобров та інші.

Актуальність питання перебудови відносин власності в Україні пов'язана з тим, що економіка наприкінці 70-х і на початку 80-х минулого століття практично повністю вичерпала свій по-

тенціал екстенсивного розвитку і перейшла в стадію депресії. Політика державної власності протягом десятиліть гальмувала ініціативу та підприємницький потенціал нації, спричинила виникнення й поглиблення негативних тенденцій у розвитку економіки, відставання в економічному розвитку.

Досить тривала еволюція державної власності в минулому столітті і нагромаджений досвід дають змогу більш-менш певно говорити про три основні моделі її функціонування. Ці моделі такі:

1. Підтримуюча, врівноважуюча (обмежувальна) модель (країни з високоорганізованою ринковою економікою).
2. Стимулююча (проринкова, розширювальна) модель (країни, що розвиваються, зі слабо організованими економічними та ринковими структурами).
3. Стимулююча (антиринкова) модель (колишні соціалістичні країни, що орієнтувалися на абсолютне використання державної власності).

Змога державної власності розв'язувати деякі соціально-економічні суперечності й перетворювати відсталі структури національного господарства зумовлена рядом притаманних їй пере-

ваг. Одна з них полягає у здатності держави концентрувати в загальнонаціональному масштабі величезні ресурси, необхідні для реалізації тих чи інших проектів, і направляти їх в економіку, обминаючи ринкові способи нагромадження капіталу, розподілу між галузями, спорудження виробничих об'єктів. Ця здатність була активно використана в країнах другої, а надто третьої моделі, де держава встановила контроль над переважною частиною економічних ресурсів і вивела їх з-під егіди приватного капіталу та ринку, прагнучи в такий спосіб вирішити проблеми відсталості й запізнення в розвитку національної економіки. Фактично держава скористалась об'єктивною тенденцією до концентрації та централізації виробництва й капіталу (яка чітко проявилася у високо розвинутих країнах), але перенесла її на іншу економічну основу – державну власність. Державна власність, незалежно від проринкової чи антиринкової орієнтації, створює дійсні передумови для подолання обмежень у функціонуванні господарської системи суспільства, які виникли або дісталися їй у спадок від попередніх етапів.

Ряд Законів України (зокрема, «Про власність» від 7 лютого 1991 р. № 697-ХІІ, «Про підприємництво» від 7 лютого 1991 р. № 698 – ХІІ, «Про підприємства в Україні» від 27 березня 1991 р. № 887-ХІІ, «Про господарські товариства» від 19 вересня 1991 р. № 1576-ХІІ) юридично заповнили конституційну прогалину щодо економічних засад новітнього українського суспільства, а також можливих організаційних форм і механізмів підприємницької діяльності.

За висновками фахівців, 1990-1994 рр. стали «періодом прогресуючого прискорення темпів економічного падіння» [1]. За цей час скорочення ВВП сягнуло 46,5 %, а промислового виробництва – 40,4 %, причому в 1994 р. зазначені показники становили, відповідно, 22,9 % і 27,3 %. Головними чинниками спаду стали радикальні інституціональні зміни. Обвальний розрив економічних зв'язків з руйнуванням СРСР і РЕВ, наслідки системної кризи народного господарства СРСР, успадковані структурні деформації, технологічна криза, застаріла технологічна база, затратність економіки, складна екологічна ситуація [2]. Можна констатувати загальну розбалансованість економічної стратегії держави, викликану недосконалістю інституціонального та організаційно-правового оформлення відносин власності в умовах переходу до ринку.

Але слід враховувати ту обставину, що за 1991-1994 рр. відбулися істотні зміни у структурі економіки країни. Значною мірою це було результатом роздержавлення та приватизації майна державних підприємств. Ці інструменти і досі залишаються основними для здійснення державної політики трансформації відносин власності в Україні. З 1992 р. до липня 2004 р. змінено форму власності 94031 об'єкта, з яких 25471 – об'єкти державної форми власності та 68560 – комуна-

льної. Кошти, одержані від продажу майна державних підприємств, перераховуються до державної скарбниці та використовуються для вирішення економічних проблем і задоволення соціальних потреб суспільства. За цей період від приватизації державного майна до загального фонду державного бюджету України перераховано 13261120,1 тис. грн.

Процеси роздержавлення і приватизації в Україні привели до глибокої ринкової трансформації економічної структури країни, в якій на початок 2005 р. частка державних підприємств і організацій державної форми власності становила 4,4 % [3].

Головна мета роздержавлення і приватизації в Україні визначається, як «створення багатокладної соціально орієнтованої економіки», досягти яку передбачалося шляхом створення «сприятливого економічного та законодавчого середовища» [4]. У розділі «Основні принципи» зазначалося, що:

- у результаті роздержавлення та приватизації у власності держави повинно залишатися лише майно, необхідне для виконання державою своїх функцій;
- масштаби і темпи роздержавлення та приватизації забезпечуються Державною програмою;
- придбання державного майна здійснюється на платній основі за особисті кошти громадян та їх господарських об'єднань кредитні ресурси і приватизаційні цінні папери;
- громадянам України створюються можливості для необмеженого вибору сфер приватизації;
- роздержавлення та приватизація здійснюються під громадським контролем, з широким інформуванням населення про всі дії щодо приватизації.

Систематизація результатів трансформаційних процесів в Україні допомагає виокремити як цільові функції відповідних напрямів державної політики, так і інструменти її провадження. Актуалізація уваги до приватизації як «до одного з основних інструментів державної політики в українському суспільстві зумовлюється глобалізаційними, економічними, соціальними і політичними змінами» [5]. Сучасна наукова думка поділяє всі держави світу за трьома стадіями цивілізаційного розвитку:

- доіндустріальна (в основі функціонування – земля);
- індустріальна (в основі – капітал);
- постіндустріальні (в основі – високорозвинуті технології використання землі й капіталу).

Саме країнам з постіндустріальним рівнем розвитку притаманний найвищий ступінь соціалізації економіки. Хоча основною функцією приватизації вважається одержання коштів до державного бюджету, завдяки чому нівелюються вади

перехідного періоду, коли держава позбулася, а ринок не набув досить потужних регулювальних підйомів, здатних балансувати на межі бажаного і можливого у контексті необхідного для створення умов суспільного розвитку, слід визнати, що приватизація як найпотужніший інструмент трансформації відносин власності в Україні вже протягом 16 років виконує функцію основного постачальника приватних підприємств до економічної структури держави, цінних паперів на фондовий ринок, формує клас ефективних власників, а в цілому змінює суспільну свідомість.

Ринкова трансформація відносин власності не є самоціллю, вона є адекватною формою вираження правовідносин на сучасному етапі розвитку України. Йдучи до ринку, ми робимо крок назустріч цивілізації та добробуту. Але потрібно враховувати, що навіть найрозвинутіший ринок не спроможний сам по собі розв'язати всі соціальні проблеми. Держава повинна втручатися в

економіку, формувати національну економічну політику, вирішувати соціальні питання. Програми подолання безробіття, запобігання забрудненню навколишнього середовища, освітні, культурно-просвітницькі, з охорони здоров'я та інше, розробляє держава і бере участь у їх реалізації. Той рівень сприйняття ринку, який спостерігається сьогодні, говорить про незворотність трансформаційних змін, започаткованих у 1991 р. Надалі відносини власності, засновані на плюралізмі форм власності, будуть поглиблюватися і вдосконалюватися, проте спрямування їх розвитку належить державі як найвищій інстанції організації суспільної влади і громадському суспільству.

Тому однією з основних складових успіху на шляху розбудови держави постіндустріального рівня є постійний діалог влади і суспільства, адже саме суспільство, його добробут і майбутнє визначають і майбутнє держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жаліло Я.А. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика. Монографія. – К., НІСД, 2003. – С. 98.
2. Гальчинський А., Геєць В. Інноваційна стратегія українських реформ. – К., «Знання України», 2004. – С. 40.
3. Чечетов М., Жадан І. Державне регулювання та державне підприємництво: міфи і реальність. «Економіка України». – № 12. – 2004. – С. 11.
4. Чечетов М. Трансформація відносин власності в Україні (правовий аспект). «Економіка України». – № 9. – 2005. – С. 9.
5. Гринчук В.Г. Економічні проблеми реформування відносин власності в Україні в світлі зарубіжного досвіду. – Одеса, 2003. – С. 13.
6. Верховодова Л.Т. Завершальний етап приватизації в Україні. – К.: «Міленіум». – 2004. – С. 9-10.

Рецензенти: Багмет М.О. – доктор історичних наук, професор;
Гавеля В.Л. – доктор філософських наук, професор.

© Лутченко Н.В., 2007

Надійшла до редколегії 07.11.2007 р.